

Enkele reflecties over het jaarverslag van de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen

An-Sofie Vanhouche¹, Sofie De Bus²
& Olivia Nederlandt³

Op 24 april 2019 kreeg de nieuwe Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (hierna verkort als CTRG) vorm. In september van datzelfde jaar startten de Commissies van Toezicht (hierna verkort als CvT) in een vernieuwde vorm. In oktober 2020 werd binnen elk van de 33 CvT's een klachtencommissie opgericht. Op het niveau van de CTRG kwam er een beroepscommissie. Deze langverwachte ontwikkelingen beogen het toezicht op detentie te versterken en het klachtrecht voor gedetineerden eindelijk in te voeren. Deze aanpassingen vormen daarom een fundamentele bouwsteen om de rechtspositie van gedetineerden te waarborgen.⁴

Het eerste jaarverslag van de nieuwe Centrale Toezichtsraad

Het wettelijke regime van het toezicht op de gevangenen, dat onder meer de samenstelling en de taken van de toezichtsorganen bepaalt, is opgenomen in hoofdstuk IV van de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.⁵ In artikel 22 van deze wet worden de vier hoofdtaken van de CTRG uiteengezet. De vierde taak luidt als volgt:

"Jaarlijks ten behoeve van de Kamer van volksvertegenwoordigers en van de minister bevoegd voor Justitie en de minister bevoegd voor de penitentiaire gezondheidszorg, een verslag op te stellen betreffende de gevangenen, de bejegening van gedetineerden en de naleving van de hen betreffende voorschriften. Het verslag

omvat onder meer alle adviezen, een beleidsplan en de jaarverslagen van de commissies van toezicht. Het verslag is publiek.

*Het ontwerp van verslag wordt voorafgaandelijk aan de bekendmaking bezorgd aan de minister bevoegd voor Justitie en aan de minister bevoegd voor de penitentiaire gezondheidszorg, die binnen een termijn van twee maanden vanaf datum van ontvangst hun gebeurlijke bemerkingen bezorgen.*⁶

Op 23 oktober 2020 publiceerde de CTRG voor het eerst sinds de hervormingen een jaarverslag.⁷ Het verslag behandelt de werkzaamheden in 2019 (april-december) en bestaat uit twee delen. In het eerste deel bespreekt de CTRG haar samenstelling, financiën, installatie, de opstart van de CvT's, de communicatie en samenwerking met andere actoren, en de adviezen en aanbevelingen van 2019. In het tweede deel gaat de CTRG dieper in op de jaarverslagen van de lokale CvT's in Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Zoals de wet voorschrijft, hebben de voormalige minister van Justitie en de voormalige minister van Volksgezondheid het verslag ontvangen.

Reeds in het voorwoord van het jaarverslag kunnen we duidelijk lezen welke prioriteiten de CTRG vooropstelt. De voorzitter, Marc Nève, formuleert de belangrijkste en meest noodzakelijke ontwikkelingen van de CTRG en omschrijft als doelstelling het garanderen van de mensenrechten van personen in detentie. De CTRG beoogt een doeltreffende methode voor toezicht te ontwikkelen, wil gemotiveerde standpunten innemen en impact uitoefenen op het beleid. Dit alles moet gebeuren in samenwerking met belangrijke actoren zoals DGEPI en de bevoegde ministers, maar ook

- 1 An-Sofie Vanhouche is tenure track docent aan de vakgroep Criminologie van de Vrije Universiteit Brussel.
- 2 Sofie De Bus is vervangend docent aan de vakgroep Criminologie en doctor-assistent aan de vakgroep Privaat- en Economisch recht van de Vrije Universiteit Brussel.
- 3 Olivia Nederlandt is docent aan Université Libre de Bruxelles, gastdocent aan Université Saint-Louis Bruxelles en postdoctoraal onderzoeker bij F.R.S.-FNRS.
- 4 Voor een volledig overzicht van deze wetwijzigingen en aanpassingen, zie A. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Eindelijk een onafhankelijk en effectief toezicht op de Belgische gevangenen? Een overzicht van de recente wetwijzigingen en discussies over het toezicht op de Belgische gevangenen", *Fatik* 2019, afl. 162, 25-37.
- 5 Art. 20-31/1 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.
- 6 Art. 22, 4° Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.
- 7 CENTRALE TOEZICHTSRAAD VOOR HET GEVANGENISWEZEN, *Jaarverslag 2019*, CTRG, 2019, 59p.

samen met andere partners zoals de rechterlijke instanties, de academische wereld, ... De CTRG wil daarenboven het klachtrecht zodanig ontwikkelen dat het een effectief instrument wordt voor personen in detentie. Het toezicht op detentie en klachtrecht als effectieve instrumenten vormen noodzakelijke, maar complexe opdrachten. We weten immers al langer dat het installeren van menswaardigheid in een gevangeniscontext geen evidentie blijkt, zowel op nationaal als internationaal niveau. Net daarom is het welslagen van deze opdracht, die onder andere door de CTRG en de CvT's wordt opgenomen, zo belangrijk.

We bespreken het jaarverslag in dit artikel in het licht van de volgende vragen: Welke belangrijke ontwikkelingen vinden we terug in het jaarverslag? Welke evoluties blijven momenteel nog onderbelicht, maar lijken ons desalniettemin belangrijk om in de toekomst blijvend in te zetten op menswaardigheid voor personen in detentie?

De organisatorische opstart

Het eerste deel van het verslag gaat in op de eerste concrete stappen die de CTRG zette om de hen toegekende opdracht te verwezenlijken.

De voorstelling van de CTRG

Vooreerst worden het bureau, de vier vaste leden en de plaatsvervangende leden van de CTRG voorgesteld. De vier voltijds betaalde leden van het bureau betreffen drie personen met een juridische achtergrond (Marc Nève als voorzitter, Valérie Arickx als ondervoorzitter, en Sarah Grandfils) en één met een criminologische achtergrond (Ralf Bas). De effectieve leden van de CTRG bestaan uit rechters, de Federale Ombudsman, personen uit de advocatuur en/of politieke wereld, personen gedetacheerd vanuit de administraties, en twee artsen. De achtergrond en disciplines van deze leden zijn belangrijk omdat we, in lijn met de werking van andere toezichtsinstanties, van mening zijn dat interdisciplinariteit een belangrijke factor speelt in het functioneren van toezichtsorganen. Het Europees Comité ter preventie van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT) fungeert als een goed voorbeeld. Het CPT is immers samengesteld uit onafhankelijke en onpartijdige leden die uit verschillende professionele disciplines komen, waaronder juristen, artsen en specialisten inzake politieaangelegenheden en het

gevangeniswezen.⁸ Toch hadden we gehoopt op een verregaandere interdisciplinaire samenstelling van de CTRG. Naast twee artsen zijn er acht juristen (twee derde van de Raad), waarvan vier magistraten (een derde van de Raad). Zo mochten er meer criminologen, psychologen, vertegenwoordigers van de externe diensten of NGO's, ... aanwezig zijn. Ook kon de man-vrouwverhouding beter, met acht mannen en vier vrouwen. Het is ook interessant om op te merken dat vijf leden een eerdere werkervaring hebben in de voormalige CTRG of CvT's.

Er wordt tevens voorzien in plaatsvervangers, die net zoals de effectieve leden gekozen worden door de Kamer. Zij treden in de plaats van het effectief lid zodra dit lid de CTRG definitief verlaat. Het gaat hier dus eerder om opvolgers. Niettemin worden plaatsvervangers voorbereid op een eventuele toetreding en kunnen zij betrokken worden bij bepaalde werkzaamheden of lid blijven van een CvT. Bij de huidige samenstelling van de CTRG en de plaatsvervangers rijst de vraag of er geen belangenconflicten mogelijk zijn wanneer personen hun functie binnen de CTRG combineren met een andere job, wat het geval is voor quasi alle leden buiten het bureau (met uitzondering van de gepensioneerde leden). Denk binnen de CTRG bijvoorbeeld aan zetelende rechters die personen in detentie plaats(t)en en die deze personen mogelijks opnieuw ontmoeten in hun functie binnen de CTRG. Nederlandt en Scalia vinden het verrassend dat de CTRG leden telt zoals magistraten (in het bijzonder onderzoeksrechters) of de Federale Ombudsman. Deze magistraten zouden immers geconfronteerd kunnen worden met gedetineerden die ze in het kader van hun vorige of huidige functie ontmoet(t) en of zelfs in hechtenis namen. Hoewel er geen twijfel bestaat over de kwaliteiten van deze leden, lijkt de onafhankelijkheid en onpartijdigheid die aan de keuze van een controleorgaan als de CTRG ten grondslag moeten liggen, hier mogelijks te worden ondermijnd. In het onderhavige geval is, zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens stelt, de schijn van onafhankelijkheid of de schijn van onpartijdigheid van belang. Dit laatste bestaat erin om volgens een objectieve benadering te bepalen of de rechtbank (of het controleorgaan) "met name door zijn samenstelling voldoende waarborgen biedt om elke legitieme twijfel uit te sluiten."⁹ Het lijkt ons dat de kwestie van de schijn van onafhankelijkheid en onpartijdigheid hier aan de orde kan worden gesteld met het oog op de huidige samenstelling van de CTRG.¹⁰ Het was thans interessant

8 Voor mee informatie, zie: https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt?p_p_id=56_INSTANCE_2sd8GRtnPW2B&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_2sd8GRtnPW2B_languageId=nl_NL.

9 Zie bv. EHRM, Kyprianou/Cyprus, nr. 73797/01, 15 december 2005, punt 11; EHRM, Gautrin e.a./Frankrijk, nr. 21257/93, 20 mei 1998, punt 58.9.

10 O. NEDERLANDT en D. SCALIA, "Le premier rapport annuel du Conseil central de surveillance pénitentiaire: retour sur la mise en place en 2019 des nouveaux organes de surveillance des prisons", JT 2020, afl. 38, 817-819; Handboek betreffende Europese wetgeving inzake de toegang tot het recht, Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten en Raad van Europa, 2016.

geweest om in het jaarverslag meer te lezen over dergelijke problemen die zich in de toekomst kunnen stellen en de aanpak ervan.

De uitdagingen

Vervolgens staat de CTRG stil bij de drempels en moeilijkheden die tijdens het eerste jaar moesten worden overwonnen. Het verslag wijst er bijvoorbeeld op dat de leden van het bureau de financiële, administratieve en juridische situatie van de CTRG hebben uitgeklaard. Zo bezat de CTRG geen rechtspersoonlijkheid en moest ook het statuut van de leden worden geregeld. Het jaarverslag biedt ook zicht op het proces dat voorafging aan de samenstelling van de CvT's en het opzetten van samenwerkingsverbanden. De CTRG verschaft informatie over de structuren die als voorbeeld werden gebruikt en de visies die daarachter schuilgingen. We lezen bijvoorbeeld dat de CTRG zich bij de opstelling van zijn organogram liet inspireren door het Nederlandse model van de CvT's en het model van de Federale Ombudsman. De reden daartoe is dat het gaat om *"twee instanties die dicht aanleunen bij de Centrale Raad en allebei hebben aangetoond dat ze doeltreffend en professioneel werken."*¹¹

Het organogram van de CTRG¹² laat zien dat er, in lijn met de werking van de bovengenoemde instanties, naast het bureau van vier leden, een vast personeelsteam wordt ingericht dat bijkomende ondersteuning zal bieden op drie werkgebieden: de coördinatie van de CvT's, de ondersteuning van de klachten- en beroepscommissies, en de administratieve ondersteuning. Vervolgens behandelt het jaarverslag de financiële aspecten en bespreekt het de uitwerking van enkele belangrijke aangelegenheden zoals het huishoudelijk reglement, de deontologische code en het strategisch vijfjarenplan. De CTRG stelt tot slot de basisbeginselen uit de Basiswet van 2005 centraal in zijn werking en in die van de CvT's.¹³

De oprichting en het beheer van de CvT's

Een volgend belangrijk onderdeel van het verslag staat stil bij de aanwerving en opstart van de nieuwe CvT's. De werving bleek algemeen een succes gezien 1101 personen zich kandidaat stelden. Er werden 454 leden geselecteerd voor 33 CvT's. Het verslag benadrukt ook hier het belang van de multidisciplinaire competenties van de leden en de diversiteit in gender, leeftijd en taal. In lijn met de bovenstaande bemerking

over neutraliteit van de geselecteerde leden was het ook hier interessant geweest om meer te lezen over mogelijke bedreigingen van deze neutraliteit en onafhankelijkheid, en de manier waarop de CTRG hiermee omgaat.

Uit een eerder interview van het tijdschrift Fatik met de voorzitter en ondervoorzitter van de CTRG bleek bijvoorbeeld dat in de selectie niemand vooraf werd uitgesloten met dien verstande dat personen met professionele of vriendschappelijke banden in een bepaalde gevangenis niet konden solliciteren.¹⁴ Het blijft onduidelijk hoe de neutraliteit in de praktijk wordt bewaakt wanneer bijvoorbeeld personen met een functie binnen politie of advocaten of rechters hun taak combineren met het lidmaatschap binnen de CvT.

We lezen verder dat de CTRG de werking van de lokale CvT's ondersteunt en voorziet in opleidingen en een onthaaldag. De CTRG bereidt daarnaast een handleiding voor de commissaris van toezicht voor. Deze handleiding bundelt alle bestaande hulpmiddelen en bevat thematische controlefiches. Deze controlefiches bieden de commissarissen meer inzicht in de te controleren aspecten van het gevangenisleven, in de van kracht zijnde normen op dat gebied en hoe een bezoek aan de gevangenis in zijn werk gaat. De CTRG ambieert ook het opzetten van een vormingscyclus. De vormingscyclus is erop gericht om leden zowel bij aanvang van als tijdens hun werkzaamheden bij te scholen. Hoewel de vormingscyclus een 'ambitie' is van de CTRG, mocht dit veeleer worden gezien als een 'prioriteit', gelet op het belang van de professionalisering van de sector.

Het jaarverslag verwijst ook naar de vormingssessies die werden georganiseerd over de Basiswet gevangeniswezen. Hieruit kan worden afgeleid dat de leden van de CTRG en de CvT's geen vorming kregen over de wet externe rechtspositie, noch over de wet op de internering. Nochtans zijn ook de modaliteiten zoals de uitgaansvergunningen, penitentiaire verlopen en de voorwaardelijke invrijheidsstelling belangrijk voor gedetineerden. Bovendien bezoeken de leden van de CvT's ook psychiatrische vleugels van gevangenissen en de inrichting tot bescherming van de maatschappij van Paifve. Het gebrek aan een degelijke opleiding en uniforme handleiding teneinde de professionalisering van de CvT's te verwezenlijken is een oud zeer.¹⁵ Gezien het jaarverslag van de CTRG dit belang erkent, leidt dit in de toekomst vermoedelijk wel tot langverwachte positieve ontwikkelingen op dat vlak.

11 CENTRALE TOEZICHTSRAAD VOOR HET GEVANGENISWEZEN, *Jaarverslag 2019*, CTRG, 2019, 10.

12 CENTRALE TOEZICHTSRAAD VOOR HET GEVANGENISWEZEN, *Jaarverslag 2019*, CTRG, 2019, 11.

13 Voor meer informatie, zie <https://ctrq.belgium.be/>.

14 A.-S. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Fatik interviewt de Centrale Toezichtsraad", *Fatik* 2019, afl. 164, 31-36.

15 Zie bijvoorbeeld A.-S. VANHOUCHE en O. NEDERLANDT, "Fatik interviewt de Centrale Toezichtsraad", *Fatik* 2019, afl. 164, 31-36.

De communicatiestrategie en samenwerkingen van de CTRG

Tot slot behandelt het eerste deel van het verslag de communicatiestrategie die de CTRG zal uitwerken. Zo lezen we dat de CTRG, naast de vernieuwde website en het ledenblad, ook inzet op de ontwikkeling van communicatiemiddelen voor gedetineerden. Deze meertalige communicatiemiddelen zullen bestaan uit affiches die gedetineerden informeren over de CvT en de klachtencommissies. We hopen dat deze ontwikkeling daadwerkelijk uitvoering krijgt, gelet op de bestaande nood aan informatie onder gedetineerden over deze aangelegenheden.

De CTRG zal daarnaast ook diverse samenwerkingsverbanden uitwerken. Er ontstonden reeds samenwerkingen met burgemeesters en gerechtelijke instanties zoals het College van procureurs-generaal. Zo bracht de CTRG eind vorig jaar een bezoek aan de gevangenis van Sint-Gillis om de veiligheidsmaatregelen die werden ingevoerd omwille van personeelstekorten, vast te stellen.

De CTRG rapporteert onder andere dat toen groepslessen, fitness en bezoek aan de bibliotheek werden afgeschaft, dat de toegang tot de wandelkoer, douches en telefoon beperkt was tot één op twee dagen en dat de psychosociale dienst werd belemmerd in de uitoefening van de taken. De CTRG oordeelde dat dergelijke veiligheidsmaatregelen ingingen tegen de basisrechten van gedetineerden en had hierover contact met de burgemeester.

Op Europees niveau vond een informatie-uitwisseling plaats met het Comité van Ministers van de Raad van Europa en het CPT én met de toezichtsorganen van Frankrijk en Nederland. Tevens zal de CTRG constructieve samenwerkingen opzetten met het Directoraat-generaal Penitentiare inrichtingen, de ministers van Justitie en Volksgezondheid, de Federale Ombudsman, allerlei Belgische controle-instanties en organisaties voor mensenrechten zoals het Comité P, het Instituut voor de Gelijkheid van Kansen voor Vrouwen en Mannen, ... Over een potentiële samenwerking met de externe diensten van de gemeenschappen staat niets te lezen in het verslag. Deze hulp- en dienstverleningsactoren spelen echter een centrale rol voor gedetineerden. Het is daarom opmerkelijk dat een orgaan als de CTRG in zijn jaarverslag niet ingaat op deze samenwerking.¹⁶ Het blijft gissen waarom de CTRG niet verwijst naar deze actoren. Indien de afwezigheid ervan te maken heeft

met bevoegdheidsverdelingen, was het interessant geweest om de visie van de CTRG hieromtrent te lezen.

Toezicht op de Belgische praktijken

Na de uitgebreide bespreking van de organisatorische werkzaamheden, volgt een inhoudelijk gedeelte dat aan de lezer de Belgische detentiesituatie presenteert. De CTRG nam zijn raadgevende functie ernstig en schreef een memorandum voor de nieuwe regering. In dit memorandum snijdt de CTRG enkele aanhoudende problemen aan en verzoekt hij om oplossingen. Zo formuleert de CTRG enkele aanbevelingen over de aanpak van de overbevolking, de minimale dienstverlening tijdens stakingen, het problematische gebruik van de strafcellen, het effectief uitwerken van het detentieplan en het verhogen van het aantal gedetineerden dat werkt of een beroepsopleiding volgt. Waarom de CTRG hier enkel focust op de beroepsopleidingen en niet op alle opleidingen is niet duidelijk. Bovendien was het interessant geweest om meer te lezen over nieuwe ontwikkelingen en de visie van de CTRG over bijvoorbeeld de opening van de transitiehuizen en de inzet op detentiehuizen. Hoewel de CTRG vorig jaar geen taken opnam m.b.t. het toezicht op de transitiehuizen (intussen is dat wel zo), was het desondanks interessant geweest om hun visie hierop te lezen.¹⁷ Dit was immers niet duidelijk bij de opstart.

Daarnaast is het interessant dat de CTRG verwijst naar het optionele protocol bij het Verdrag tegen foltering (OPCAT) en de ontwikkeling van een nationaal mechanisme ter voorkoming van foltering aanbeveelt. De CTRG verklaart de ambitie te hebben om de missie van dit mechanisme op zich te nemen. De vraag rijst welk mandaat een dergelijk mechanisme in de praktijk zal krijgen en of de CTRG het meest aangewezen orgaan is voor dit mechanisme. Nochtans leidde de goedkeuring op 19 juli 2018 van het wetsontwerp houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing nog niet tot een verschijning in het Belgisch Staatsblad. De tekst werd wel aan de Koning ter bekrachtiging voorgelegd.¹⁸

De CTRG vat vervolgens de eigen toezichtsbezoeken in 2019 samen; een bezoek aan de hoogbeveiligde afdeling in Brugge en een bezoek aan de gevangenis van Sint-Gillis. Dergelijke inhoudelijke bezoeken

¹⁶ Zie ook O. NEDERLANDT en D. SCALIA, "Le premier rapport annuel du Conseil central de surveillance pénitentiaire : retour sur la mise en place en 2019 des nouveaux organes de surveillance des prisons", *JT* 2020, afl. 38, 817-819.

¹⁷ Deze informatie werd bekomen van de CTRG.

¹⁸ Zie o.m. <http://www.ordeexpress.be/artikel/170/2394/instemming-met-facultatief-protocol-antifolterverdrag-definitief-goedgekeurd>; NMRI, UNIA en MYRIA, *Parallel rapport: Universeel Periodiek Onderzoek 38ste sessie, Mei 2021*, 2020, 2.

en de daaruit voortvloeiende verslagen¹⁹ zijn niet alleen interessant, maar bieden ook betekenisvolle inzichten die het publiek kunnen informeren over mensenrechtelijke discussies binnen de actuele Belgische gevangeniscontext. Ook de publicatie van het recente verslag over het ad-hoc bezoek aan de inrichting tot bescherming van de maatschappij van Paifve²⁰ is daar een toonvoorbeeld van. We hopen in het aankomende jaarverslag meer van dergelijke sterke inhoudelijk analyses te lezen. Het jaarverslag wijst er tot slot op dat de volledige jaarverslagen van de CvT's op hun website te consulteren zijn (wat het geval is voor alle CvT's behalve de CvT bij de gevangenis van Sint-Gillis). We moedigen deze publicaties aan omdat het gedetailleerde informatie over bepaalde instellingen toegankelijk maakt. Hoewel we hopen dat het gevangeniswezen ook frequenter informatie en jaarverslagen publiceert, voorzien de verslagen van de verschillende CvT's in deze situatie een belangrijke transparantie.

Er volgt nadien een bespreking per gevangenis aan de hand van overzichtsfiles. De files behandelen per gevangenis de samenstelling en werking van elke CvT en de informatie over de penitentiaire inrichting voor de laatste vier maanden van 2019 (de CvT's werden opgericht op 1 september 2019). In deze bespreking gaat de aandacht ook uit naar bepaalde markante gebeurtenissen uit 2019 en enkele goede praktijken. Elke file geeft belangrijke aandachtspunten weer en een visueel overzicht van de gevangenisbevolking en overbevolkingsgraad. Het valt echter op dat verschillende 'goede praktijken' in se praktijken betreffen die de Basiswet voorschrijft. Het gaat bijvoorbeeld over het installeren van een overlegorgaan of praktijken die voorgaande praktijken verbeteren, maar op zichzelf toch moeilijk als een bijzondere praktijk kunnen worden omschreven (bv. het feit dat een derde van de gedetineerden in de gevangenis van Dinant werk heeft). Het respecteren van de basisrechten van gedetineerden is uiteraard een goede en noodzakelijke praktijk. Niettemin was een bespreking van inspirerende praktijken, die de bejegening en bescherming van rechten van gedetineerden op meer vergaande wijze ondersteunen en ontwikkelen, vermeldenswaardiger geweest. Bovendien mist de bespreking per gevangenis een synthese over de instellingen heen. De pagina met 'eerste besluiten' aan het einde van het verslag, vangt dit probleem onvoldoende op. Niettemin verschaft de lezing van de afzonderlijke overzichtsfiles wel inzicht in de positieve ontwikkelingen én de aanhoudende problemen die soms reeds jaren op nationaal en internationaal vlak worden aangekaart.

Zo treden de problemen met medische en psychiatrische zorg in meerdere files op de voorgrond. De CvT van Antwerpen spreekt bijvoorbeeld over 'één minuut'-consultaties en de CvT van Vorst en Berkendael onderstreept de aanhoudende medische problemen als gevolg van lange wachtlijsten en onvoldoende verzorgend personeel. Ondanks de veroordelingen door het EHRM, de aanbevelingen van CPT en de vooruitgang die de voorbije jaren kon geboekt worden, onder andere dankzij de opening van de forensisch psychiatrische centra, lezen we nog steeds zorgwekkende situaties. Zo rapporteert de CvT van Mechelen over de opsluiting van een psychisch kwetsbare gedetineerde in de strafcel alvorens er plaats was op de psychiatrische annex, worden geïnterneerden in Berkendael in de strafcel geplaatst voor hun eigen veiligheid en worden patiënten bij aankomst in Paifve in isolatie geplaatst. Dergelijke alarmerende vaststellingen nopen tot reflectie, niet in het minst over de problemen in de behandeling van geïnterneerden en gedetineerden met een psychiatrische problematiek in verschillende instellingen.

Ten tweede neemt de overbevolking een prominente plaats in op meerdere files. Verschillende CvT's rapporteren opnieuw over *grondslapers*, iets wat niet zelden gepaard gaat met gebrekkige materiële leefomstandigheden. De aanwezigheid van ongedierte, slechte ventilatie, verouderde gebouwen en ontoereikende infrastructuur voor moeders met kinderen zijn hiervan slechts enkele voorbeelden. Dieptepunten zijn evenwel de afwezigheid van stromend water of toiletten in twee vleugels in de gevangenis van Vorst en het gebrek aan verwarming in de gevangenis van Nijvel in oktober 2019.

Een derde punt betreft de ligging van sommige instellingen en de bezoeksregeling. Meerdere CvT's wijzen op de moeilijke bereikbaarheid van verschillende inrichtingen, zeker met het openbaar vervoer. De ligging en moeilijke bereikbaarheid heeft een impact op de bezoekmogelijkheden van gedetineerden. Wat de bezoeken betreft, wees de CvT van Antwerpen er bovendien op dat bezoekers vanaf 6:00's ochtends moeten aanschuiven om vanaf 8:00 een plaats in de bezoekszaal te reserveren.

Een laatste terugkerend knelpunt blijft de relaties tussen gedetineerden en personeel. Zo maakt de CvT van Merkplas melding van een kleine groep 'onvriendelijke' PBA's die het leven van gedetineerden onnodig bemoeilijken en rapporteert de CvT van Tongeren over de slechte bejegening door het

¹⁹ Zie <https://ctr.g.belgium.be/>.

²⁰ CENTRALE TOEZICHTSRAAD VOOR HET GEVANGENISWEZEN, *Visite ad hoc à l'établissement de défense sociale (EDS) de Paifve 5 et 6 mars 2020 (Rapport (2020/01) Approuvé par le Conseil Central le 17 septembre 2020)*, CTRG, 2020, online raadpleegbaar: https://ctr.g.belgium.be/wp-content/uploads/2020/10/PAIFVE_Visite-ad-hoc_RAPPORT_Complet.pdf.

personeel. In de gevangenis van Leuze-en-Hainaut maken gedetineerden zelfs melding van pesterijen, provocaties en onmenswaardige fouilleringen of vernederende behandelingen. In Brugge gaat het zelfs over meldingen van discriminatie en racisme. Treffend is dat de naaktfouilles opnieuw in meerdere gevangenissen worden aangekaart, net als het niet zichtbaar dragen van de personeelsbadge. Helaas blijven ook de grote personeelstekorten in veel gevangenissen een realiteit. Het personeelstekort in de gevangenis van Lantin was op regelmatige basis zelfs zo groot dat essentiële activiteiten, zoals de wandeling, niet konden plaatsvinden. De terugkerende vakbondsacties van het personeel als antwoord op dit personeelstekort zetten niet alleen nog meer druk op het systeem, maar hadden ook in 2019 een ingrijpende impact op de activiteiten voor gedetineerden.

De hierboven besproken problemen baseren zich op gegevens uit fiches die dateren van 2019. Het is perfect mogelijk dat intussen gevolg werd gegeven aan bepaalde van de hierboven besproken problemen. Dit neemt niet weg dat er tot op vandaag nog steeds bepaalde praktijken in gevangenissen ter discussie staan. Ook COVID-19 en de daaruit volgende lockdown heeft een impact gehad op de omstandigheden in detentie. Het is thans duidelijk dat een blijvende inzet voor een menswaardige detentie belangrijk blijft. Daarbij kunnen uitwisselingen over bepaalde werk- en oplossingsstrategieën inspirerend werken. Vermeldenswaardig is bijvoorbeeld dat in de gevangenis van Dendermonde meer bezoek kon worden georganiseerd en wantoestanden aan de gevangenispoort werden vermeden. De fiche van de gevangenis van Hoogstraten leert dan weer dat een sensibiliseringcampagne over de personeelsbadge voor verbetering kan zorgen. In de toekomst kunnen inzichten in dergelijke processen en de gehanteerde aanpak veranderingen ondersteunen. Informatie-uitwisseling over *good practices* is daarbij van belang.

Conclusie

Het eerste verslag van de nieuwe CTRG geeft een interessant overzicht van de eerste werkzaamheden, visies en ontwikkelingen binnen de toezichtsorganen van onze Belgische gevangenissen. Uiteraard kan dit duidelijk en leerrijk overzicht aangevuld worden met de uitgebreide rapporten die publiek beschikbaar zijn op de website van de CTRG. Een dergelijke transparantie en inkijk in de Belgische gevangenissen

is lovenswaardig en aan te moedigen naar de toekomst toe. Het eerste jaar besteedde de CTRG begrijpelijkerwijs veel aandacht aan de opstart en de praktische aangelegenheden. In het volgende jaarverslag hopen we dan ook meer te lezen over de door ons opgeworpen vragen. Het gaat meer bepaald om: Hoe kan de CTRG onafhankelijkheid van de leden garanderen?; Hoe verloopt de informatiedoorstroom naar gedetineerden?; Hoe worden moeilijkheden hieromtrent verholpen?; Daarnaast stoten we ook op de afwezigheid van een analytisch overzicht van de situatie in de Belgische gevangenissen. Het verslag eindigt met 'eerste besluiten' waarin de CTRG enkele algemene inzichten bundelt. Deze eerste besluiten hebben betrekking op de problemen met de infrastructuur, de ontoereikende medische zorg, de overbevolking, de gebrekkige toegang tot werk, de onderbemanning van de PSD, de afwezigheid van het detentieplan, de ontoegankelijkheid van geldende regels, het verbergen van de badge door penitentiair personeel, het zoekraken van persoonlijke voorwerpen van gedetineerden, de moeilijke toegang tot toezichtsorganen en de situatie van geïnterneerden. De CTRG formuleert in dat kader een aantal aanbevelingen waaruit eens te meer de hoogdringendheid blijkt van de aanpak van enkele nijpende en lang aanslepende problemen. Net daarom is er nood aan een duidelijk en omvattend overzicht van de Belgische gevangenisituatie dat aansluit bij de sterke rapportage in het kader van de ad-hoc bezoeken. Ook zou het interessant zijn als de CTRG zijn analyse over het penitentiaire beleid geeft. In dit verslag hebben we namelijk niets gelezen over het Masterplan III dat het gevangeniscomplex wil uitbreiden door de bouw van nieuwe gevangenissen en forensische psychiatrische centra, hoewel men uit één aanbeveling kan afleiden dat het huidige expansieve beleid in twijfel wordt getrokken.²² Bovendien lezen we ook graag meer over de visie van de CTRG m.b.t. nieuwe ontwikkelingen zoals de detentiehuizen. Daarnaast stelt zich de vraag welke impact het jaarverslag heeft. De CvT's en CTRG werken hard aan dergelijke verslagen. Er dient daarom ook te worden toegezien op de impact van dergelijke rapportering om te vermijden dat politici en beleidsmakers dergelijke vaststellingen gewoon naast zich neerleggen.

We kijken thans met veel verwachting uit naar het jaarverslag van 2020 waarin we hopen meer te lezen over de eerste resultaten van het langverwachte klachtrecht in België.

21 Zie bijvoorbeeld het themanummer in Fatik over strafuitvoering in tijden van Corona. Strafwitvoering in tijden van corona, *Fatik* 2020, afl. 166.

22 Zie in het verslag: "de aanbeveling om alle noodzakelijke maatregelen te nemen om de toename van de gevangenisbevolking te stoppen en om - zonder uitbreiding van de bestaande gevangenis capaciteit - menselijke en waardige detentieomstandigheden te garanderen aan mensen die van hun vrijheid beroofd zijn".